

Livsmedelsproduktionen och klimatförändringen – arbetstagarnas kamp som resurs för att tackla temperaturhöjningar och säkra försörjningsmöjligheter

Vi lever redan med klimatförändringens katastrofala följder: extrema stormar, torka och regn, vegetationsmönster som ändras och jorderosion, en allt snabbare förlust av biologisk mångfald och klimatdriven migration. Det räckte med en temperaturhöjning på en grad – som kan tillskrivas människans verksamhet – för att smälta 80 % av isen på Arktis sedan 1980. Om höjningen ska stanna på fyra grader – och det är en höjning som ger oöverskådliga skador – krävs väldiga insatser som vi inte ens är i närheten av.

Den globala temperaturen stiger idag 50 gånger snabbare än någonsin tidigare i mänsklighetens historia de senaste 11 000 åren. När den globala uppvärmningen väl kommit igång begränsar den naturens upptag av växthusgaser och frigör enorma lager av metan och koldioxid – och blir självgående. Klimatforskarna pratar nu om en förväntad uppvärmning på fem till sex grader.

När klimatet blir mer känsligt och nyckfullt drabbas även livsmedelsproduktionen och därmed också människors försörjningsmöjlighet och arbete. Sysselsättningen i jordbruket påverkas direkt och omedelbart när det blir allt vanligare med tropiska stormar, jorderosion, ökenspridning och översvämningar. Sämre skördar på grund av uppvärmning är redan ett faktum i till exempel vissa teodlingsområden och kan få förödande konsekvenser för lantarbetare som redan hankar sig fram på svältlöner.

Jordbrukets roll

Livsmedelsproduktionens roll i den globala uppvärmningen har underskattats och inte framhållits tillräckligt. Jordbruket blir alltmer osäkert som en direkt följd av det dominerande produktionssystemet – som dessutom är drivkraften bakom den globala uppvärmningen. Livsmedelsproduktionens största utsläpp av växthusgaser sker *innan* maten lämnar gården. Trots det har mycket av diskussionen kring mat och global uppvärmning handlat om transporter (s k ”matmil”).

Enligt *Sternrapporten – en genomgripande analys av klimatförändringens ekonomi* (2006) står jordbruk och markanvändning tillsammans för 32 procent av utsläppen av växthusgaser. Det är avsevärt mer än någon annan bransch eller sektor. Enligt rapporten står industri- och transportsektorerna för 14 % var – och då räknas jordbruksprodukter som handelsgödsel och bekämpningsmedel till industrisektorn. Andra studier visar liknande resultat. *Om förädling, transport, förpackning, spill o s v tas med i beräkningen så står livsmedelsproduktionen för mellan 40 och 57 % av alla växthusgaser.*

Problemets orsak: intensiv monokultur

Drivkraften bakom utsläppen av växthusgaser i jordbruket är expansionen och intensifieringen av ett exportdrivet, oljeintensivt, monokulturellt produktionssystem som externaliserar kostnader, bland annat kostnaden för klimatförändringen. Det mesta av den avskogning som står för 18 % av utsläppen av växthusgaser hänger ihop med monokulturens utbredning. Odlingen av soja i Amazonas är det mest kända exemplet på det här.

Förutom de stora växthusgasutsläppen påskyndar produktionsmetoden den redan snabba förlusten av den biologiska mångfald som är själva grunden för liv och mat. Den ensidiga

odlingen av en enda gröda utarmar jorden och leder till erosion av matjord, översvämningar och förlust av grundvatten. Ju mer den intensiva monokulturen breder ut sig, desto mer sårbar blir livsmedelsproduktionen för klimatomständiga och biologiska förändringar. De som påverkas mest av förändringarna är de fattiga och svältande – och över hälften av dem är livsmedelsproducenter.

Sternrapporten konstaterar: "Handelsgödsel är jordbrukets enskilt största utsläppskälla (38 %). Utsläppen från jordbruket väntas öka med nästan 30 % fram till 2020 [...] Cirka hälften av den förväntade utsläppsökningen tros komma från användningen av handelsgödsel på jordbruksmark." (*Bilaga 7.g Jordbrukssektorns utsläpp*) Dikväveoxid är en 296 gånger potentare växthusgas än koldioxid.

Avrinning från kvävebaserat konstgödsel är en av orsakerna till den algbefrämjande övergödning som leder till syrebrist i hav och sjöar och dödar deras djur- och växtliv. Havsdöd bidrar i sin tur till den globala uppvärmningen.

Genmodifiering: fel lösning

Enbart tillverkningen av bekämpningsmedel står för upp till 16 % av jordbruksgrödornas energiförbrukning. Ju mer komplicerade och giftiga kemikalierna i jordbruket blir i försöken att kompensera för minskade skördar, desto mer energi krävs för att tillverka dem.

Att genmodifiering skulle kunna leda till en minskad användning av kemikalier i jordbruket är helt enkelt felaktigt. Den ökade odlingen av genmodifierad majs, soja och bomull (grödor som patenterats för att de sägs vara "resistenta mot bekämpningsmedel", t ex Monsanto-sojan Roundup Ready och majsen Bt) har *ökat* användningen av bekämpningsmedel i absoluta tal och per odlingsenhet. En trovärdig studie som publicerades i föl av Charles Benbrook – professor och forskare på Center for Sustaining Agriculture and Natural Resources på Washington State University – visar att de bekämpningsmedelsresistenta "superogräsens" frammarsch drev upp användningen av bekämpningsmedel med 25 % om året i USA. Bekämpningsmedel mot skadedjur används också allt mer eftersom grödor som genmodifierats så att de är giftiga för insekter lett till att nya insektsarter utvecklats som är resistenta mot de patentskyddade gifterna.

Inte nog med att recepten för de olika jordbrukskemikalierna som till exempel Monsanto glyfosat blivit allt giftigare som en reaktion på minskande skördar. Dessutom har kemikalier med mindre utsläpp av växthusgaser gradvis bytts ut mot kemikalier med större utsläpp. Sulfurylfluorid användes till exempel som termitbekämpningsmedel vid inomhussanering. På grund av utfasningen av ozonförstörande metylbromid används den nu ofta vid rökbehandling av livsmedel. Enligt Brian Hill – en forskare hos Pesticide Action Network – är *sulfurylfluorid en 4 780 gånger potentare växthusgas än koldioxid*. Tillverkarna marknadsför den nu som "jordsteriliserare" – när sanningen är att ett sunt jordbruk kräver en maximal halt organiska ämnen i matjorden.

Polykultur – alternativet till att sluka olja!

Eftersom vi bokstavligen slukar olja sitter jordbruket fast i en rävsax: det har blivit beroende av fossila bränslen som hela tiden blir dyrare. 2007 gick till exempel oljepriset upp från 50 USD fatet till 140 USD. Och bönderna i USA såg priset på ammoniakbaserat konstgödsel stiga från 200 USD per ton till över 1 300 USD.

Den växthusgasintensiva monokulturens problem fixar vi inte med någon teknisk lösning eller patentmedicin. Lösningen är välkänd: **det testade och nödvändiga alternativet till monokultur är polykultur** eller växelbruk.

Utsläppen av växthusgaser kan omedelbart minskas kraftigt genom odling av flera grödor, en mix av boskaps- och spannmålsproduktion samt ett rotationssystem som använder fång- och täckgrödor för skadedjursbekämpning. Detta leder till minskade utsläpp av växthusgaser och motsvarande eller större skördar. Hållbara och lågintensiva metoder berikar jordens

organiska ämnen, bevarar den biologiska mångfalden, matjorden och vattnet – och kan med rätt uppbackning skapa socialt och miljömässigt hållbara jobb på landsbygden.

Enligt FN:s trovärdiga internationella studie av hur kunskap, vetenskap och teknik inom jordbruket kan bidra till utveckling (IAASTD) är det möjligt för ”de jordbruksrelaterade ekosystemen även i de fattigaste samhällena att genom ekologiskt jordbruk och integrerat växtskydd (IPM) matcha eller väsentligt överträffa konventionella metoders skördar, minska behovet av ny jordbruksmark, återställa ekosystemtjänster (i synnerhet vatten), minska användningen och behovet av fossila konstgödsel och användningen av farliga bekämpningsmedel.”

Kampen för ett hållbart jordbruk är samtidigt en kamp för sysselsättningen på landsbygden. I Brasilien skapas ett jobb per åtta hektar som brukas av småbönder med växelbruk. Storskaliga mekaniserade monokulturer skapar ett jobb per 67 hektar. Ju mer beroende jordbruket blir av fossila bränslen, desto mer ökar utsläppen av växthusgaser – och landsbygden töms på befolkningen som tvingas flytta till storstädernas enorma slumområden där det finns få om några jobb.

Den tekniska grunden för övergången till en miljömässigt hållbar livsmedelsproduktion med mindre koldioxidavtryck har länge varit känd. Den finns, den är lättillgänglig och billig. Det som står i vägen för en förändring är inte tekniska hinder, utan sociala och politiska. Det är hinder som de globala transnationella livsmedels- och jordbruksföretagen rest med hjälp av sin lobbyverksamhet och politiska makt. De har rest hindren för att de har investerat enorma summor i teknik och produktionsmetoder som påskyndar den globala uppvärmningen, en investering som de troligen inte kan dra sig ur: en världshandel som systematiskt stärker deras makt genom att utvidga deras kontroll över de globala leverans-, förädlings- och detaljhandelskedjorna; en immaterialrätt som gör oss beroende av högintensiva insatsvaror med höga utsläpp av koldioxid och växthusgaser; en oregerad global finanssektor; regeringar och multilaterala internationella finansinstitut som systematiskt förstör samhällsintressanta forskningsinsatser och andra satsningar rörande hållbar mat och hållbart jordbruk; och en orättvis fördelning av land, vatten och andra viktiga resurser.

Vägen framåt – organisera, kämpa vinn!

Kampen mot den globala uppvärmningen handlar om rättigheter. IUL:s styrande organ har ständigt uppmanat till en övergång till ekologiskt jordbruk och framhållit att vi måste sluta använda de intensiva insatsvaror som förgiftar både livsmedelsarbetare och livsmedel. De styrande organen har i sina beslut pekat på att livsmedelstryggheten hotas av WTO:s regionala och bilaterala handels- och investeringsavtal, finansspekulationens invasion av livsmedelsproduktionen och ökningen av jordstöder. Det har blivit allt tydligare att nyliberalism, giftiga jordbrukskemikalier, avvecklingen av landsbygden och de ständiga brotten mot lantarbetarnas grundläggande rättigheter är olika sidor av samma system för livsmedelsproduktion som är den största enskilda orsaken till den globala uppvärmningen. Ju mer jordens medeltemperatur stiger, desto mer beroende blir livsmedelsproduktionen av just det som orsakar uppvärmningen. Och desto mer känsligt blir hela systemet.

Det är ingenting oundvikligt i den processen. Uppbyggnaden av lantarbetarnas fackliga styrka kan vara ett viktigt verktyg i jordbrukets omvandling från en av de värsta utsläppskällorna av växthusgaser till en resursbevarare som förser oss alla med mat – bara vi drar rätt slutsatser och organiserar kring dem. Lantarbetarnas mest grundläggande krav – löner som man kan leva på, stabila jobb, en bra livs- och arbetsmiljö – tar oss redan en bra bit på väg mot ett hållbart jordbruk. Lantarbetarna kan kyla ner vår planet genom att organisera sig fackligt, slåss för sina rättigheter och trycka på för en övergång till hållbara, lågintensiva, mindre fossilberoende system för spannmålsproduktion.

Förädlingens roll

Den extrema koncentrationen inom förädling är motorn bakom den exportinriktade monokulturens expansion (som påskyndas ytterligare av detaljhandels koncentration). Det högentensiva jordbruket är motsvarigheten i andra änden av spektrumet till förädlingens koncentration till färre och färre, allt större enheter med ett allt större leverantörs- och distributionsavtryck som för med sig högre transportkostnader och ökat beroende av kemiska insatsvaror. Den ökade koncentrationen leder till att jobb försvinner: när lokala och nationella företag slukas av jättarna blir det helt enkelt färre människor som jobbar med att till exempel brygga öl, baka bröd och stycka kött. Den sjunkande sysselsättningen på senare år inom livsmedels- och dryckessektorerna är en följd av ekonomiska och finansiella påtryckningar – inte resultatet av ny arbetsbesparande teknik (företagen har ju fullt upp med att skapa "aktieägarvärde" och hinner inte investera i vare sig folk eller teknik).

Klimatförändringen leder till osäkerhet för jordbrukets insatsvaror och det i sin tur leder till osäkerhet för den förädlingsanställda. Ökat beroende av fossila bränslen, minskande biologisk mångfald och ohanterliga utsläpp av växthusgaser betyder försämrad anställningstrygghet och personalnedskärningar.

Metanutsläppen från boskap står enligt Sternrapporten för 31 % av jordbrukets utsläpp av växthusgaser. Metan är en 25 gånger potentare växthusgas än koldioxid och den kraftiga ökningen av metanutsläpp på senare tid har sin orsak i den industrialiserade kött- och mejeriproduktionens frammarsch. Enligt samma rapport står dessutom den otillräckliga "hanteringen av gödsel, inklusive handhavande, lagring och behandling av boskapsspillning, för 7 % av jordbruksutsläppen."

Metanutsläppen kan minskas och metan fångas upp istället för att släppas ut i atmosfären med hjälp av alternativa produktions- och förädlingsmetoder. Den här tekniken är till stor del redan välkänd och lättillgänglig. Men investeringarna på det området har fått ge vika inför maktkoncentrationen och företagets aptit på högre vinst.

Precis som i jordbruket kan och måste livsmedelsarbetarnas grundläggande krav – på anställningstrygghet, bra arbetsmiljö, fackliga rättigheter – knytas till ett heltäckande program för en förvandling av livsmedelsproduktionen. Även livsmedelsarbetarna kan hjälpa till att kyla ner jorden.

Detta dokument godkändes av IUL:s styrelse vid sitt möte i maj 2013 i Genève.

Internationella Unionen för Livsmedels-, njutningsmedels- och lantarbetareförbund samt förbund inom hotell- och restaurangbranschen (IUL)
Rampe du Pont-Rouge, 8
CH-1213 Petit-Lancy
Genève

Tel: +41 22 793 22 33
Fax: +41 22 793 22 38
E-post: iuf@iuf.org
Webbplats: www.iuf.org